

РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ДИДАКТИЧНІЙ НАУЦІ

У статті розглядаються виникнення та розвиток проблеми «педагогічні технології» в дидактичній науці. Висвітлені основні підходи науковців до визначення сутності зазначеного терміну, встановлено семантичні відмінності словосполучень «педагогічна технологія», «освітня технологія» та «технологія навчання». Значну увагу приділено з'ясуванню загальних і специфічних ознак педагогічних технологій та аналізу їх структурних складових. Представлено класифікації даного феномену.

Ключові слова: педагогічні технології, загальні і специфічні ознаки педагогічних технологій, структурні елементи педагогічних технологій, класифікація педагогічних технологій.

В статье рассматриваются возникновение и развитие проблемы «педагогические технологии» в дидактической науке. Освещены основные подходы ученых к определению сущности указанного понятия, установлены семантические отличия словосочетаний «педагогическая технология», «образовательная технология» и «технология обучения». Значительное внимание уделено выяснению общих и специфических признаков педагогических технологий и анализу их структурных компонентов. Представлены классификации данного феномена.

Ключевые слова: педагогическая технология, общие и специфические признаки педагогических технологий, структурные компоненты педагогических технологий, классификация педагогических технологий.

The article deals with appearance and development of the problem of “pedagogical technology” in didactics. It shows different approaches of scientists to the determination of the essence of the mentioned notion. The semantic differences of such word combinations as “pedagogical technology”, “educational technology” and “teaching instructions” are cleared up. Considerable attention is paid to clarification of general and specific characteristics of pedagogical technologies. The article analyses the structure of the phenomena. Its classifications are represented.

Key words: pedagogical technology, general and specific characteristics of pedagogical technologies, structure of pedagogical technologies, classification of pedagogical technologies.

Постановка проблеми. Прийняття Україною незалежності викликало значні перетворення майже в усіх сферах життя. Перш за все, ці зміни пов'язані з переглядом ролі особистості в суспільному процесі, адже особистісний фактор істотно визначає курс еволюції постіндустріального інформаційного суспільства. Крім того, перехід країни на ринкові умови розвитку припускає однією з найголовніших рис її функціонування наявність конкурентоздатність – продукції, техніки, технології, кадрових ресурсів. Щоб бути потрібною на ринку праці та корисною для держави, людина має володіти своїм головним капіталом – високою кваліфікацією.

Природно, що сучасне суспільство висуває до діючої системи вищої освіти нові вимоги, які, з одного боку, пов'язані із вищезазначеним, а з іншого, – з орієнтацією вищих навчальних закладів на входження у світовий освітній та науковий простір. Тому сьогодні відбувається кардинальна зміна освітніх пріоритетів: від традиційного «знаннєвого» підходу до особистісно-орієнтованого з акцентом на гуманізацію навчального процесу у ВНЗ. Саме цінність особистості сьогодні повинна стати відправною крапкою організації системи роботи вищої професійної школи. Отже, заміна педагогічної парадигми, впровадження якісно-інших підходів, нового змісту освіти, іншого педагогічного менталітету зумовлює необхідність для педагогів-практиків орієнтуватися в широкому колі сучасних інноваційних технологій, оволодівати новими освітніми технологіями.

Аналіз останніх наукових досліджень свідчить, що різні аспекти педагогічних технологій вивчалися великим загальом вітчизняних науковців. Аналіз педагогічних технологій, які дозволяють підвищити ефективність навчання студентів було зроблено А.Алексюком, В.Євдокимовим, І.Прокопенком та ін.. Дослідженням сучасних педагогічних технологій займалися А.Нісімчук, О.Падалка, І.Смолук, О.Шпак та ін.. Підходи до визначення поняття «педагогічні технології» розглядали Т.Сазоненко, С.Сисоєва та ін.. Специфічні особливості зазначеного феномену стали предметом наукової розвідки С.Бондар, О.Пехоти. Однак поза увагою вчених залишилися питання розвитку педагогічних технологій у дидактичному просторі, що і склало мету даного дослідження.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що поняття «педагогічна технологія» виникло ще у 20-х роках ХХ ст.. Воно застосовувалося в роботах із

педології та рефлексології А.Ухтомського, С.Шацького, В.Бехтерева, І.Павлова і вже тоді виявилися різні підходи до його трактування. Одні науковці розуміли вищевказаний феномен як сукупність прийомів та засобів, спрямованих на чітку й ефективну організацію навчальних занять, що нагадує виробничу технологію. Інші тлумачили його як уміння оперувати навчальним та лабораторним обладнанням, використовувати наочні посібники.

Історіографічне дослідження дозволяє зробити висновок про те, що у подальші роки значну увагу педагогічним технологіям було приділено в наукових рефлексіях Т.Ільїної, С.Шаповаленко, Л.Прессман, О.Філатова, М.Кларін, В.Бухвалова, М.Сибірської, Б.Горячова, В.Гузєєва, А.Кушнір, В.Монахова, М.Чошанова, В.Євдокімова, В.Паламарчук та ін. У зарубіжній педагогічній науці проблеми педагогічних технологій представлено в наукових розвідках таких вчених як М.Кларк, Ф.Персиваль, Г.Веллінгтон, П.Мітчелл, М.Вульман, С.Сполдінг, С.Ведемейер, Р.Томас та ін. Теоретичні та практичні аспекти інноваційних педагогічних технологій організації навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах стали предметом дослідження С.Вітвицької, О.Гохберг, О.Євдокімова, І.Козловської, А.Слободенюка. Інноваційні технології професійної підготовки майбутніх вчителів розроблялися в роботах І.Богданової.

Аналіз наукових праць з педагогіки свідчить, що сутність зазначеного терміну досліджувалася великим загальом вчених, які виявили багато різноманітних підходів до визначення поняття «педагогічні технології». Так, І.Лернер, Б.Ліхачов, П.Сікорський розглядали його як раціональний спосіб досягнення свідомо сформульованої освітньої мети. Г.Селевко – як науку. В.Безпалько, С.Сисоєва, Д.Чернилевський тлумачили даний термін як педагогічну систему. А.Нісімчук – як педагогічну діяльність. Н.Кузьміна, О.Пехота, П.Самойленко розуміли педагогічні технології як системно-діяльнісний підхід до освітнього процесу. Системою знань вважали даний феномен В.Генецинський, Т.Назарова, В.Оніщук, Ю.Турчанінова. Мистецтво педагога бачили в педагогічних технологіях І.Прокопенко, Н.Гализіна, В.Шепель. В.Ченців визначав зазначене поняття як модель освіти. В цілому ґрунтовний аналіз наукової літератури з педагогіки та дидактики дозволив нарахувати понад 300 дефініцій вказаного терміна [8].

У сучасній психолого-педагогічній літературі використовуються такі словосполучення, як «педагогічна технологія», «освітня технологія», «технологія навчання», які в більшості випадків сприймаються майже синонімічно. Наприклад, М.Єрофєєва називає освітні технології «загальноприйнятим терміном для педагогічних технологій» [3, с. 112]. Однак деякі дослідники (С.Вітвицька, Т.Назарова, О.Пєхота та ін.) відмічають, що дані терміни є близькими, але не тотожними по суті. Так, на думку Т.Назарової, «педагогічні технології» втілюють тактику реалізації освіти у навчально-виховному процесі шляхом впровадження моделей останнього та ідентичних йому моделей управління цим процесом. Тоді як поняття «освітні технології» відбиває загальну стратегію розвитку освіти, єдиного освітнього простору, його конкретне проектування і планування, передбачення результатів, а також визначення відповідних освітнім цілям стандартів. «Технологія ж навчання» відображає шлях освоєння конкретного навчального матеріалу в межах відповідного навчального предмета, теми, питання; потребує спеціальної організації навчального змісту, адекватних йому форм і методів навчання [5, с. 20]. Зустрічаються також вирази «технології в навчанні» та «технології в освіті», котрі мають у своєму значенні певні відмінності від перелічених вище і є більш пов'язаними з технічними засобами навчання.

Поняття «педагогічні технології», як справедливо стверджує Т.Назарова, розвивалося адекватно до розвитку педагогічної науки й трансформувалося в нові поняття: технології навчання, педагогічні технології, освітні технології [1, с. 148]. Так, 40-ві – перша половина 50-х років ХХ ст. характеризується застосуванням у школі педагогічної техніки – різноманітних технічних засобів подання інформації, тому термін «технологія навчання» тлумачився як використання досягнень науково-технічної думки в освітньому процесі.

З середини 50-х років минулого століття сутність педагогічних технологій пов'язували із запровадженням програмованого навчання, психологічну основу якого складали біхевіористичні ідеї Б.Скіннера. Педагогічні технології вважали науковим описом педагогічного процесу (сукупністю засобів та методів), який неминуче призводить до запланованого результату [6, с. 18].

Починаючи з 60-х років поняття «педагогічні технології» широко застосовується та вивчається сутність зазначеного явища. Так, даний термін з'явився на сторінках закордонної педагогічної преси, у назвах журналів:

«Педагогічна технологія» (1961 р. – США), «Педагогічна технологія і програмоване навчання» (1964 р. – Англія, 1965 р. – Японія, 1971 р. – Італія). У 1967 році у США створено Інститут педагогічної технології, у Великій Британії – Національну раду з педагогічної технології.

У середині 70-х років вчені поєднували визначення даного феномену з поняттям оптимізації навчального процесу. Наприклад, визнавалося, що педагогічні технології – це вивчення, розробка та застосування принципів оптимізації навчального процесу на основі новітніх досягнень науки й техніки [8, с. 96].

З розвитком та ускладненням навчальної техніки, поширенням використання комп'ютерів у навчанні «педагогічна технологія» і «технологія навчання» почали усвідомлюватись як система засобів та методів організації і управління навчально-виховним процесом. У кінці 70-х – на початку 80-х років у педагогічній технології відокремились два складника: використання системного знання для вирішення практичних задач та застосування в навчальному процесі технологічних засобів [1, с. 147].

На відміну від поняття «технології навчання», яке було синонімічним до «технічних засобів навчання», під «педагогічною технологією» стали розуміти науковий опис (сукупність засобів і методів) педагогічного процесу [6, с. 17-18].

Теоретичний розгляд питання свідчить, що сьогодні педагогічна технологія, передусім, трактується як система найбільш раціональних шляхів досягнення педагогічної мети, наукова організація навчально-виховного процесу. С.Сисоєва вказує на загальну тенденцію переходу до тлумачення педагогічної технології як педагогічної системи [2, с. 661]. Відомо, що будь-яка освітня система або концепція вимагає для своєї реалізації певної системи дій. Останньою може бути як педагогічна технологія, так і методика. Сьогодні у педагогічній науці питання про розмежування технології та методики залишається досить дискусійним. Одні вчені (М.Бершадський, В.Гузєєв) вважають технологію формою реалізації методики, інші визнають технологію більш широким поняттям, ніж методика. Дана наукова рефлексія поділяє точку зору більшості науковців (В.Загвязинського, С.Сисоєвої), котрі називають методикою таку систему дій, яка є достатньо гнучкою і варіативною у реалізації теоретичних положень. Під педагогічною ж технологією розуміють систему,

котра задається в жорсткій алгоритмічній послідовності, виявляється досить визначеною, відтворюваною та має стійкі гарантовані результати. Ідеальна технологія повинна мати чітко визначену систему приписів, підсумком слідування яким обов'язково буде запланована ціль. Тобто будь-яка технологія повинна володіти інструментальністю, – нагадує В.Загвязинський [4, с. 95]. Інструментальність педагогічних технологій означає розробленість й алгоритмізацію конкретних дій, починаючи з постановки цілей, визначення етапів, кроків, операцій, які ведуть до запроєктованої цілі.

Отже, у даному дослідженні «педагогічна технологія» буде розумітися наближено до наступного визначення:

Педагогічна технологія – це створена адекватно до потреб і можливостей особистості і суспільства теоретично обґрунтована навчально-виховна система соціалізації, особистісного і професійного розвитку і саморозвитку людини в освітній установі, яка, в наслідок упорядкованих професійних дій педагога при оптимальності ресурсів і зусиль всіх учасників освітнього процесу, гарантовано забезпечує ефективну реалізацію свідомо визначеної освітньої мети та можливість оптимального відтворення процесу на рівні, який відповідає рівню педагогічної майстерності педагога [7, с. 18].

Як свідчить аналіз науково-педагогічної літератури всі ознаки педагогічних технологій поділяються на загальні та специфічні. Так, загальні ознаки притаманні будь-якій технології, у якій би галузі вона не функціонувала. До них можна віднести процесуальність, наявність сукупності методів вимірювання стану об'єкту, спрямованість на проектування і використання ефективних та економічних процесів [3, с. 110-111].

Серед специфічних ознак педагогічних технологій, котрі повинні задовольняти деяким основним методологічним вимогам, критеріям технологічності, С.Вітвицька пропонує виділяти наступні:

- концептуальність (опора на певну концепцію, що містить у собі філософські, психологічні, дидактичні та соціально-педагогічні обґрунтування освітніх цілей). Концептуальність розглядається з позиції інноваційності, альтернативності, гуманізму, демократизму й сучасності;

- системність (педагогічна технологія повинна мати всі ознаки системи, адже від неї цілком залежить очікувана ефективність та відтворюваність);

- логічність процесу, послідовність та взаємозв'язок усіх його частин, доцільність окремих елементів, цілісність;
- керованість (можливість встановлювати цілі, проектувати процес навчання, мати поетапну діагностику, варіювати засоби та методи з метою корекції результатів);
- ефективність (оптимальність витрат, гарантованість досягнення запланованого результату – певного стандарту навчання);
- відтворюваність (можливість застосування в інших однотипних умовах, іншими суб'єктами);
- єдність змістової та процесуальної частин, їх взаємообумовленість, комплексність усіх методичних засобів, адекватність змісту освіти і контингенту суб'єктів навчання [1, с. 152];

С.Бондар доповнює запропонований список такою істотною ознакою як детальний опис кожного етапу на шляху до мети, тобто наявність зрозумілих процедурних характеристик [2, с. 907].

М.Єрофєєва, в свою чергу, розширює перелік специфічних ознак педагогічних технологій, додаючи такі важливі якості, як алгоритмічність та візуалізацію [3, с. 111].

Отже, специфічними ознаками педагогічних технологій будемо вважати концептуальність, системність, логічність, керованість, ефективність, відтворюваність, єдність змістової та процесуальної частин, наявність зрозумілих процедурних характеристик, алгоритмічність та візуалізацію.

Подальший розвиток педагогічних технологій пов'язаний із визначенням методологічного інструментарію. Історіографічне вивчення категорії «педагогічна технологія» показує, що на сьогодні науковці ще не мають єдиного погляду на її методологічний інструментарій. Так, одні й ті ж самі поняття розглядаються одними вченими (С.Вітвицькою, М.Єрофєєвою та ін.) в якості ознак педагогічних технологій, а іншими (С.Бондар, В.Євдокимовим, І.Прокопенком та ін.) – компонентів їх структури, наприклад: концептуальна частина (короткий опис гіпотез, ідей, принципів, що допомагають розумінню їх суті); змістовна частина (цілі навчання, обсяг і характер змісту освіти); процесуальна частина (технологічний процес – організація навчального процесу, способи пізнавальної діяльності суб'єктів навчання, методи і форми роботи викладача, діагностика навчального процесу); програмно-методичне

забезпечення (навчальні плани і програми, навчальні і методичні посібники, засоби навчання і діагностики) [9, с. 12; 2, с. 907]. Таким чином, дослідники з'ясували структуру даної категорії, засновуючись на багатогранності даного явища.

М.Бершадський та В.Гузєєв розглядаючи структурні компоненти зазначеного феномену, зосереджуються на його внутрішній процесуальній частині, а саме відносять до них:

- модель вихідного стану суб'єкту навчання, яку задано численними властивостями, наявність та розуміння яких є необхідною умовою для реалізації технологічного процесу;

- діагностичне та операціональне уявлення результатів навчання, що плануються, тобто модель кінцевого стану суб'єкту навчання, який задано певним набором характеристик;

- засоби діагностики початкового, кінцевого й поточного стану суб'єкту навчання та прогнозування тенденцій найближчого розвитку системи, тобто її моніторинг;

- набір моделей навчання;

- критерії вибору та побудова оптимальної моделі навчання для певних конкретних умов;

- механізм зворотнього зв'язку, який забезпечує взаємодію між даними діагностики та вибором моделі навчання, що відповідає отриманій інформації [3, с. 113].

Три взаємопов'язані структурні складові: наукову, процесуально-описову та процесуально-діючу – об'єднує в собі дефініція педагогічної технології. Згідно з ними педагогічна технологія – це:

- 1) частина педагогічної науки, що вивчає і розробляє мету, зміст і методи навчання та проектує педагогічні процеси;

- 2) опис процесу, сукупності цілей, змісту, методів і засобів для досягнення запланованих результатів навчання;

- 3) здійснення технологічного педагогічного процесу, функціонування всіх особистісних, інструментальних і методологічних педагогічних засобів [2, с. 661-662].

Отже, на основі аналізу науково-педагогічної літератури [1; 2; 6; 10] робимо висновок про те, що педагогічна технологія функціонує як наука, коли

вона вивчає найбільш раціональні шляхи навчання; а також як система, що складається із найдодільніших та найефективніших принципів, прийомів та способів, котрі використовуються для досягнення кінцевих освітньо-культурних цілей; та як реальний процес навчання.

Зазвичай, як справедливо відмічає О.Пехота, педагогічні технології відображають прийняту в певній країні світу систему освіти, її загальну цільову і змістовну спрямованість, організаційні структури і форму, відбиті в державних нормативних документах, зокрема – в освітніх стандартах [6, с. 23]. Сама по собі система неперервної освіти в нашій країні також може бути занесена до класу педагогічних технологій.

У сучасній педагогічній теорії і практиці існує багато варіантів педагогічних технологій. Серед наявних класифікацій зазначеного феномену (В.Євдокимова, І.Прокопенка, О.Пехоти, І.Якиманської та ін.) на особливу увагу, з нашої точки зору, заслуговує класифікація Г.Селевко за суттєвими та інструментально значимими властивостями, адже на сьогодні вона найбільш повно відображає специфіку даного явища. Згідно з вищезазначеною класифікацією автор поділяє педагогічні технології на декілька класів: за рівнем використання; за філософською основою; за головним фактором психічного розвитку; за науковою концепцією; за орієнтацією на особистісні структури; за характером змісту та структури; за типом організації і управління пізнавальною діяльністю; за організаційними формами; за підходом до суб'єкту навчання; за домінуючим підходом; за напрямом модернізації традиційної системи; за категорією суб'єктів навчання [10].

Зазначимо, що будь-яка сучасна педагогічна технологія являє собою синтез здобутків педагогічної науки й практики, поєднання елементів традиційного минулого досвіду та передових досягнень науково-технічного прогресу, та завдяки гуманізації і демократизації суспільства є особистісно-орієнтованою. Тобто, як узагальнює С.Вітвицька, джерелами нових педагогічних технологій слугують: - соціальні перетворення та нове педагогічне мислення; - суспільні, педагогічні та психологічні науки; - сучасний передовий педагогічний досвід; - історичний вітчизняний і зарубіжний досвід (надбання попередніх поколінь); - народна педагогіка [1, с. 152].

Узагальнення результатів дослідження та аналіз наукової літератури дозволяють зробити **висновки** про те, що розвиток педагогічних технологій відбувається в постійній динаміці від визначення суті дефініції, з'ясування їх специфічних ознак, методичного інструментарію, структурного складу до розробки класифікацій та встановлення джерел нових технологій.

Перспективами подальшої розвідки можна вважати вивчення окремих педагогічних технологій, які вважаються найбільш перспективними на сучасному етапі розвитку освіти.

Література

1. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : методичний посібник для студентів магістратури / С. С. Вітвицька. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 316 с.
2. Енциклопедія освіти / Гол. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Ерофеева М. А. Общие основы педагогики : конспект лекций / М. А. Ерофеева. – М. : Высшее образование, 2006. – 188 с.
4. Загвязинский В. И. Теория обучения: современная интерпретация : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. И. Загвязинский. – М. : «Академия», 2001. – 192 с.
5. Назарова Т. С. Педагогическая технология : новый этап эволюции? / Т. С. Назарова // Педагогика. – 1997. – № 3. – С. 20
6. Освітні технології : навчально-методичний посібник / За ред. О. М. Пехоти. – Київ : А.С.К., 2001. – 256 с.
7. Педагогічні технології у непереривній освіті : монографія / [С. О. Сисоєва, М. А. Алексюк, П. М. Воловик, О. І. Кульчицька та ін.]; за ред. С. О. Сисоєвої. – К. : Віпол, 2001. – 502 с.
8. Перспективні освітні технології : науково-методичний посібник / За ред. Т. С. Сазоненко. – К. : Гопак, 2000. – 560 с.
9. Прокопенко І. Ф. Педагогічні технології : навч. посібник / І. Ф. Прокопенко, В. І. Євдокімов. – Харків : Колегіум, 2005. – 224 с.
10. Селевко Г. К. Образовательные технологии : учебное пособие / Г. К. Селевко. – М. : Народное образование, 1998. – 256 с.